

Aletta's Indonesië reis 2012

Inleiding

Het doel is aandacht te geven aan het erfgoed van de vrouwenbeweging en te leren over de huidige positie van vrouwen in Indonesië in een ontspannen reis vol uitwisseling.

De reis toen

Honderd jaar geleden maakten Carrie Chapman Catt, voorzitter van de Wereldbond voor Vrouwenkiesrecht (nu: IAW) en Aletta Jacobs een propagandatocht rond de wereld. Vanuit de Verenigde Staten en Europa, reisden ze naar Zuid-Afrika, India, Indonesië, China en Japan. Aletta Jacobs publiceerde haar Reisbrieven uit Afrika en Azië in dagblad De Telegraaf en later in boekvorm.

De reis nu

Met elf belangstellenden in het erfgoed en de actualiteit van de vrouwenbeweging, reizen we naar Indonesië. Onderweg ontmoeten we actieve vrouwen. We zoeken naar de sporen van de reis van Aletta Jacobs en Carrie Chapman Catt. Wie zijn de historische Aletta's ter plaatse? Lokale organisaties tonen hun actuele projecten en posities. We bezoeken uiteraard niet-te-missen historische of toeristische trekpleisters.

Vraagstelling

De reisbrieven van Aletta Jacobs over toenmalig Nederlands-Indië zijn interessant om ter plekke te lezen. De wereldreizigers van toen vochten voor verbetering van de positie van vrouwen en tegelijk maakte hun streven deel uit van het kolonisatie-project van Europa en het uitbreiden van de macht van de USA. Met die bril is het reisverhaal van Aletta Jacobs geschreven. Medan noemt zij bijvoorbeeld 'zo'n aardig Hollandsch stadje'. Hoe kunnen we naar de historische ontmoeting kijken, ook vanuit het perspectief de landen die werden en worden bezocht?

De machtsverhoudingen in de wereld zijn enorm veranderd. Hoe kunnen we elkaar versterken in de vrouwenbeweging van nu, in het historisch onderzoek of in de emancipatiestrijd? Hoe kunnen digitale netwerken daarbij helpen? Door persoonlijke ontmoetingen met actieve vrouwen uit verschillende geledingen, dragen we bij aan het erkennen van een gemeenschappelijk verleden versterken we de verbindingen.

Dag tot dag

Dag 1: 19 april - Vertrek vanuit Amsterdam

Inchecktijd is 9:15 op Schiphol. De groep vliegt om 11:15 uur met vlucht SQ 323. Vergeet niet uw eigen e-ticket mee te nemen. We vertrekken in de morgen vanaf Schiphol, we ontmoeten elkaar bij de incheckbalie. Bekende gezichten, want de deelnemers aan de reis heeft u reeds ontmoet op zondag 11 maart tijdens de voorbereidingsbijeenkomst in het MUSEON of maandag 9 april bij de informele voorbereidingsbijeenkomst met een introductie op bahasa Indonesia.

Dag 2: 20 april - Aankomst in Jakarta

Om 5.45 komt u aan op Singapore. Om 07:40 vliegt u verder met vlucht SQ 950 naar Jakarta.

Om 8:25 komt u aan op Jakarta. Op het vliegveld worden we opgehaald door onze -bijzonder in Indonesië- vrouwelijke gids Jane. Onze chauffeur brengt ons met onze privé bus naar het luxe **Hotel Borobodur**, waar we drie nachten zullen verblijven.

Om een uur of 13 verzamelen we en gaan op weg naar **Menteng Pulo**. Dit indrukwekkende ereveld vormt een oase van rust in een chaotische miljoenenstad. De Simultaankerk en het Columbarium zijn de gezichtsbepalende elementen. In de nissen van het Columbarium staan de urnen met de as van de Nederlandse krijgsgevangenen die in Japan zijn omgekomen. Op de hoek staat een torentje met daarin de urn van de onbekende soldaat. Boven deze urn bevinden zich glas en lood ramen met afbeeldingen die symbool staan voor de verbroedering tussen het Indonesische en het Nederlandse volk. In totaal zijn hier 4270 doden begraven, en urnen van 728 in Japan omgekomen slachtoffers bijgezet. Later zijn er slachtoffers bijgezet van de volgende opgeheven erevelden: Banjarmasin, Tarakan, Menado, Palembang, Balikpapan, Makassar en Cilitan.

Op Menteng Pulo gaan we op zoek naar **2 graven van interessante vrouwen**:

-Entjih (geboren rond 1887 Tjimahi, overleden 1958 Tjimahi), de concubine van KNIL militair Popke uit 1881 Wilpgom, Marum, die tijdens de Japanse bezetting in 1943 overleed.

-Josephine Baerveldt-Haver (<http://www.wilhelminadrucker.nl/2010/01/j-s-r-baerveldt-haver/>)

-In de registers kunt u ook kijken of er familieleden terug te vinden zijn. Er zijn in totaal 7 erevelden op Java, waar gevallenen uit heel Indonesië zijn (her)begraven.

Ook is het leuk om Jakarta te bekijken vanuit **Monas, het 132 meter hoge Monumen Nasional** dat hét symbool is van de onafhankelijkheid van Indonesië. Het hotel is op loopafstand van het centrum en Monas, maar voor de ervaring is het ook erg leuk om een lawaaierige **oranje bajaj** te nemen.

Restaurant tip:

Keday Tiga Nyonya, Jl. Wahid Hasyim 73, T (021) 316 09 71 (3,5 km van Hotel Borobodur)

Prachtige villa, eten in Peranakan-stijl: een mix van Indonesisch, Chinees en Nederlands. Heeft culinaire prijzen gewonnen. MSG vrij (MSG is een smaakversterker die veel in de Chinese keuken wordt gebruikt, maar niet gezond is).

Dag 3: 21 april - Programma Kartinidag i.s.m. NL Ambassade – Erasmushuis

Jacobs schreef naar aanleiding van haar bezoek aan Jakarta: 'onze regering, leverancier en fabrikant van opium... hoe beschamend!'

8:00 vertrek –ca 8:30/9:00 uur aankomst: Kennismaking en we nodigen de vrouwen van Panti Jompo Abdi Waluyo uit om met ons in de bus mee te gaan naar de Kartini dag.

Panti Jompo Abdi Waluyo is een huis voor vrouwen die tijdens de vervolging van alle progressieve krachten in 1965 in gevangenen zijn gezet. De vrouwen waren actief in Gerwani, de sociaal-democratische vrouwenorganisatie, of in de vakbond. Deze vrouwen hebben samen meer dan 200 jaar in de gevangenis gezeten. We overhandigen een bedrag dat Saskia Wieringa met de verkoop van haar boek *Het Krokodillengat* bijeenbracht.

Het Krokodillengat:

speelt tijdens de machtovername van Soeharto in 1965/6. Ongeveer een miljoen progressieve Indonesiërs zijn vermoord op grond van een groteske beschuldiging dat progressieve vrouwen, die actief waren in Gerwani, zes generaals vermoord en gecasteerd zouden hebben. Ze zouden met blote borsten rond de lijken van de generaals hebben gedanst. Dit verzonden verhaal was de aanleiding voor genocide. In het boek staat het trieste verhaal van de vrouwen die levend, maar niet ongeschonden, uit de hel van de 'coup van de generaals' in 1965 zijn gekomen.

Van **10:00 – 14:15 Kartini dag** in het **Erasmus huis**, georganiseerd door Dineke en Apik.

Raden Ajeng Kartini, schrijfster, feministe en progressief denker, is geboren in 1879 als dochter van de regent van Jepara. Zij zette zich in voor vrouwenrechten en tegen kolonisme, totdat ze op slechts 24-jarige leeftijd stierf bij de geboorte van haar eerste kind. 21 April is tot Nationale feestdag uitgeroepen als erkenning van haar werk. In samenwerking met de Nederlandse Ambassade/het Erasmus Huis en APIK wordt een programma voorbereid.

We brengen de vrouwen van Panti Jompo Abdi Waluyo terug, en desgewenst kunnen we hier nog wat tijd doorbrengen.

Restaurant tip:

Huize Trivelli, Jl. Persatuan Guru No. 7, Jakarta Pusat (4,5 km van Hotel Borobodur)
Indonesische keuken in Tempo doeloe sfeer, gelegen in Cideng gebied.

Of misschien willen jullie wel (samen met vrouwen van de Kartini dag?) naar **lokale warungs**. Kies een warung vol lokalen, of vraag uw gids, receptie of de vrouwen om een tip. Op hoek Jl. Soeroso en Cikini 1 (Cikini Raya) aten wij bijvoorbeeld bij 2 warungs die door de Jakartenaars werden aangeraden.

Dag 4: zondag 22 april - Stadstour door Jakarta

Op het Taman Fatahilah (Stadhuisplein) in de **oude Kota van Jakarta** waan je je terug in het oude **Batavia**. De voornaamste architecten uit deze tijd zijn Hulswit, Fermont en Ed Cuypers. Hun monumentale gebouwen kenmerken zich door een vermenging van klassieke westerse bouwvormen met oud - Javaanse ornamenten. Rondom het plein liggen diverse musea. In het bankmuseum (even van het plein) ziet u hoe de planters hun geld in gigantische kluizen bewaarden. Het beroemde kanon Si Jagur staat in de tuin van het voormalige stadhuis, gebouwd in 1627, nu een museum. Het graf van de in 1629 gestorven **J.P. Coen, de stichter van Batavia**, is te vinden in het **Wayang museum**. De laatste jaren beleeft het plein op zondag een revival bij de jeugd en heerst er een gezellige bedrijvigheid. **Lunchen in stijl** doet men in **Café Batavia**, uitgeroepen tot een van de beste restaurants van de wereld. Ook de **wachtoren en Sunda Kelapa**, de haven waar Batavia ooit is ontstaan, worden bezocht. Hier is het een grote chaos en allerlei dagelijks artikelen worden hier verkocht.

Jacobs schreef hierover op 9 april 1912: 'Op onze geheele reis hebben wij nergens verzuimd de musea te bezoeken, doch eene zoo belangrijke, leerrijke en kostbare verzameling als in het museum te Batavia, hebben wij nergens aangetroffen. De dochter van den directeur, mej. Tine Prange, had de

---

goedheid ons dit interessant gebouw rond te leiden en ons op alle bijzonderheden opmerkzaam te maken. Zij was wel de meest gewenschte persoon, die wij voor dat doel konden treffen, want niet alleen is zij in het museum, waar haar vader de scepter voert, geheel thuis, maar zij is zelf de bezitster van eene zoo belangrijke en kostbare verzameling van oud-Indische kunst, dat men ook aan hare particuliere collectie eenige interessante uren kan besteden.'

Op de terugweg, nabij het hotel, kunnen jullie naar de wijk **Cideng, voormalig kamp Tjideng**, rondom Jalan Tanah Abang. Het kamp bestond uit huizen in een woonwijk tussen de Tjidengweg (nu Jl Cideng Barat), en de spoorlijn ten hoogte van het Koningsplein (nu Merdeka plein). In het gebouw Davinci aan de Tjidengweg (nu Jl Cideng Barat) op de hoek van de laan Trivelli (nu Jl Tanah Abang II) was het kantoor van de Japanse commandant gevestigd. (Zie kaart in ons boek.)

Hier zat Josephine Baerveldt-Haver geïnterneerd, maar ook de moeder van medereiziger Marina en de familie van medereiziger Mineke Bosch.

Jacobs: 'in Maison Versteegh (was) een thee georganiseerd, waarop de heeren- en damesleden van de Vereeniging van Vrouwenkiesrecht alhier met ons en wij met hen konden kennismaken'. Dit was in de JUANDA straat, naast het Ursulinnen klooster. Het is nu een bank en het klooster een high school.

Restaurant tips:

Café Batavia, Jl Pintu Besar Utara 14, T (021)- 691 55 31

In de historische kota, aan het plein Taman Fatahillah, ingericht in Nederlands-koloniale stijl. Leuke stop tijdens de stadswandeling!

VOC Galangan, Jl Kakap 1, nabij Sunda Kelapa.

Dit oude VOC warenhuis is omgetoverd tot een restaurant. Leuk aan het einde van de stadswandeling!

Jalan Jaksa is de backpackersstraat, waar uiteraard veel eetgelegenheden zijn.

Dag 5: maandag 23 april - Van Jakarta via Bogor (Buitenzorg) naar Bandung

We rijden met onze privébus via **Botanische tuinen (Kebun Raya) van Bogor**, het vroegere Buitenzorg naar Bandung. Ook Aletta bezocht Buitenzorg en de beroemde tuinen.

Jacobs: 'ik (wil) even aanstippen, dat de ongeveer 66 kilometer lange weg, die Batavia van Buitenzorg scheidt, zooveel mooie gezichtspunten levert, dat de autotocht in elk opzicht eene genotvolle was'.

We hebben speciale toestemming om **Istana Bogor, het presidentiële paleis**, te bezoeken. Bogor, door Sir Stamford Raffles beschreven als "a romantic little village" is inmiddels praktisch vastgegroeid aan Jakarta. De 87 hectare tuinen zijn dan ook een oase van rust in een inmiddels hectische stad. Raffles startte met de aanleg van de eerste tuin, maar de Nederlandse botanist Professor Reinwardt breidde de tuinen aanzienlijk uit. Er zijn meer dan 15.000 soorten bomen en planten. Nabij de ingang is een monument ter nagedachtenis aan Olivia Raffles, overleden in 1814. Nabij het paleis is een mooi Nederlands kerkhofje met oude graven, zeer de moeite waard! Mogelijk zien jullie een oude jamu gendong verkoper aan het werk in de tuinen. Dit is een prachtig voorbeeld van een traditionele werkende vrouw: van het aanplanten van kruiden, het maken van de drankjes en het verkopen: dit is allemaal vrouwenwerk en al eeuwen zo, zelfs haar kleren zijn al eeuwen zo. We hebben de gids gevraagd op te letten of ze een jamu gedong verkoper ziet.

Jacobs: Dien middag om half zeven was de vergadering voor vrouwenkiesrecht uitgeschreven en toen wij in de smaakvol met bloemen en groen versierde zaal van de Buitenzorgsche Societeit kwamen, werden wij aldaar door verschillende dames en heeren, die de vergadering hadden georganiseerd, opgewacht en werd ons ieder door een paar kleine, schattige meisjes een mooie

---

bouquet, die van Mrs. Catt met de Amerikaansche, die mijne met de Nederlandsche vlag, geoffreerd. Op het podium prijkten een paar manden met witte lotusbloemen, lotusbloemen van zulk eene afmeting en zoo fluweelig en vol, als ik nooit te voren gezien heb. De president van de debatingclub leidde deze vergadering, waarin ook de acht inlandsche onderwijzeressen en tal van inlandsche onderwijzers aanwezig waren.

Restaurant tips Bogor:

Café de Daunen (in de botanische tuinen) met poffertjes op het menu.

Café Gumati, Jl. Paledang 26, T (0251) 832 43 18

Gezellige zitjes met uitzicht over de rivier.

We nemen de route over de beroemde **Puncak pass**. Er zijn hier prachtige uitzichten, maar helaas is het ten onder aan het gaan aan zijn eigen populariteit en het gebrek aan stedenbouwkundig beleid: langs de weg spruiten hotels, restaurants en winkeltjes uit de grond die het zicht op de theeplantages ontnemen. Beroemd om op de pas te eten is de **Kelinci (konijn) en geit (kambing) saté**.

In Bandung (ca 7 miljoen inwoners) verblijven we in het **historische art-deco hotel Savoy Homann**. Het oorspronkelijke gebouw is uit 1888, en is 1938 is het gerenoveerd in art-decostijl. Architect A.F. Aalbers heeft kenmerken van een stoomschip verwerkt, met elementen van patrijspoorren en een scheepsdek. Tijdens WWII was dit het hoofdkwartier van de Japanse troepen in Bandung, en tijdens de bersiap gebruikte het Rode Kruis het als noodziekenhuis.

Dag 6: dinsdag 24 april – Stadswandeling en Uitwisseling met Common Room

's Ochtends beginnen we met een **stadswandeling**. Bandung stond in de jaren 30 bekend als het Parijs van Indonesië. Inmiddels is deze stad enorm uitgegroeid, maar met een goede gids is nog veel van de art deco architectuur terug te vinden. Volgens overlevering stak Daendels in 1810 een stok in de grond rondom de moerassen nabij een dorpje Bandung en zei: "Bij mijn terugkeer wil ik dat hier een stad is gebouwd." Deze plek wordt '**Kilometer 0**' genoemd en gemarkeerd door een stoomwals nabij Savoy Homann en Hotel Preanger.

Jacobs bezocht onder andere de beroemde **Concordia Societeit**, dit was de danssalon en de sociale ontmoetingsplaats voor de rijke planters uit de omgeving van Bandung en hun employees. In 1954 vond hier de **Azië - Afrika Conventie** plaats. Het gebouw werd aangepast en **Gedung Merdeka**, Gebouw van de Onafhankelijkheid, genoemd. Aletta Jacobs bezocht in Bandung de **school van Raden Dewi Sartika**, wij hebben hier ook een afspraak. De school is nabij de **Masjid** met de **alun-alun**, het grote plein. Je kunt omhoog in de torens van de Masjid voor een bird-eye view over de stad. (Z.o.z. voor restaurant tips.)

Restaurant tips overdag:

Bragapermai, Jl. Braga 58.

Leuke lunchroom voor kop koffie met iets lekkers **tijdens stadswandeling!** Heette in Nederlandse tijd Maison Bogerijen, verkoopt behalve gebak ook Hollandse koeken.

Warung Nasi Ampera (Jl Dewi Sartika 8). Ten zuiden van alun-alun. Lokaal Sundanees restaurant, serveert curry's. Handig tussen stadswandeling en Common Room!!

Van 14:00-16:00 (of van 15:00-17:00?)

Ontmoeting en programma met **Common Room van Bandung**, een open platform voor kunst, cultuur, ict en media. Common Room faciliteert tentoonstellingen, workshops, discussies, kleinschalige muziekconcerten, openbare lezing, residentiële programma's en wat al niet. Dialoog en interdisciplinaire samenwerking staan centraal. Mogelijke onderwerpen die aan bod kunnen komen:

-Dewi Sartika would be a perfect subject for women's rights education as she was the pioneer for women's education in Bandung (or even Indonesia). Last year there was a seminar that commemorate 127 years of Dewi Sartika and her legacy in Bandung.

-One of our travellers is rector of the Montessoricollege in Nijmegen. One of the ideas is to have a Public conversation between her and a rector or teacher from Bandung about 'the importance of putting the pupil in the centre of attention'.

Mr. Teguh Amor Patria ('Amor'), leraar aan het instituut voor toerisme en oprichter van de Bandung Trails, zal aanwezig zijn om van gedachten te wisselen over dit onderwerp.

-Discussion: Attention for women in history is important specifically also for girls in schools and share information on their own 'rol models' from the past.

-Social media en views Common Room.

Een paar van de vooraanstaande Indonesische gasten:

1. Andar Manik (Jendela Ide, cultural institution for children and youth)
2. Hawe Setiawan (poet & writer, lecturer at Pasundan University)
3. Maria Hardianto (women activist)
4. Andi Suwirta (historian, lecturer at Indonesian University for Education/ UPI)
5. Valentina Sagala (women activist, Institut Perempuan)
6. Ellin (women activist, Institut Perempuan)
7. I Dewi Tugarini (Indonesian University for Education/ UPI)
8. Teguh Amor Patria (Bandung Trails)
9. Iwan Pranoto, associate professor at Faculty of Mathematics and Natural Science at Institute Technology of Bandung (ITB) (Komst nog niet bevestigd.)
10. Acep Iwan Saidi, scholar and director of Cultural Study Forum at Institute Technology of Bandung (Forum Studi Kebudayaan - ITB) (Komst nog niet bevestigd.)

Restaurant tip: Bandungse Melk Centrale, Jl. Aceh.

Prachtig gebouw, een bezienswaardigheid op zich, serveert Indonesische maaltijden, ijs, sapjes, yoghurt, gebak, zeer populair bij de hippe Bandungse jeugd.

Dag 7: Woensdag 25 april – Malabar tea estate

Op tijd op, om de files op de snelwegen rondom Bandung voor te zijn. Malabar is één van de mooiste theeplantages en was ooit bezit van de Hollander Karel Albert Rudolf Bosscha (1865-1928). Het landgoed wordt genoemd in '**Heren van de thee**' van Hella Haasse. Het Hollandse huis staat er nog, mooi opgeknapt en gemeubileerd met oud-Hollands antiek. Jullie kunnen het huis bezoeken, waar jullie ook zullen **lunchen**. Zelfs het bureau van Bosscha is er nog en er is een mooi grafmonument op het terrein.

Restaurant tips Bandung:

Jalan Braga is de restaurantstraat van Bandung:

Momiji, Jl Braga 64, T (022) 420 37 86. Japans met een rustige sfeer.

New Braga Café, Jl Braga 15, (0421) 1567. Sundanees in koloniaal gebouw. Ook vegetarisch.

Kiosk, Braga City Walk, Jl Braga. Foodcourt, makkelijk om verschillend eten uit te proberen.

Dag 8: Donderdag 26 april - Treinreis naar Yogyakarta, overnachting aan de voet van Borobudur.

Afscheid van de gids en chauffeur voor het West-Java traject. Wilt u ze als blijk van waardering een fooi geven, dan wordt dit erg gewaardeerd. Net als Jacobs en Catt 100 jaar geleden, nemen ook wij de **trein**. Vanuit het treinraampje zie je de rijstboeren op de sawa's werken en Javaanse dorpen voorbij trekken. Jacobs schreef na haar bezoek aan dorpen in de regio: 'Vrouwelijke kiezers komen in bijna elke dessa (dorp red.) voor. De Javaansche vrouw is hare Nederlandsche zusters in dezen voor.'

De gids en chauffeur halen jullie op van de trein. We verblijven heel exclusief óp het terrein van de Borobudur in het Manohara Hotel. De entree voor Borobodur is inclusief.

Bij de Borobodur vond de 'Oprichting Djokjasche ledengroep Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht' plaats. Als Jacobs en Catt op 25 juni 1912 vertrekken uit Java zijn er 7 nieuwe ledengroepen opgericht en is er een stijging van 250 naar 650 leden.

Restaurant tips:

-A la Carte in Hotel Manohara waar jullie verblijven. Als jullie een mooie tafel reserveren, zou je zelfs een stukje van de verlichte Borobodur kunnen zien.

- Een rijsttafel (soms met muziek) in Rumah Dharma (www.rumahdharma.com) wat op 3 km ligt van de Borobudur en een sfeervol open en intiem restaurant heeft.

Dag 9: Vrijdag 27 april - Bezoek boeddhistische Borobudur en ontmoetingen in Yogyakarta

Voor dag en dauw op. Nog voor zonsopgang bezoeken we de Borobudur, als een van de eerste en enige bezoekers en zien vanaf de Borobudur langzaam de zon opkomen. Een mystieke ervaring! Een gids weet van alles te vertellen over deze enorme boeddhistische stupa, die de weg van het aardse bestaan naar het Nirwana weergeeft.

Na het ontbijt vervolgt de reis om ca 8:00 uur, aankomst om ca 9:30 bij het graf van **Nyi Ageng Serang** (1752-1828), in Beku, desa Banjarharjo, Kalibawang. Deze nationale heldin die tegen de Nederlandse kolonialeen heeft gevochten, is afgebeeld als een van de vrouwen van het schilderij van Cisca Pattipilohy dat op de Museon uitnodiging van 11 maart stond. **Nyi Ageng Serang** vocht in de tijd van prins Diponogoro, en leidde haar troepen vanaf Serang. In de heuvels waar ze nu is begraven plande ze haar aanvalsstrategieën. Om 10:30 vertrek naar Yogyakarta en op eigen gelegenheid lunch.

Van **ca 13 uur-15 uur ontmoeting en discussie met mensen van de Universiteit 'Universitas Pembangunan Nasional Veteran'**. Van 15:00-16:30 pauze en naar Karta Pustaka.

17:00-18:00 Nederlandse les van Indonesisch-Nederlandse vereniging Karta Pustaka (Pusat Kebudayaan Indonesia Belanda, het Indonesisch Nederlands Cultureel Centrum, directrice Ibu Anggi Minarni).

Hierna arriveren we in het centrum van Yogyakarta, waar we verblijven in het prachtige Phoenix Heritage hotel, het paradepaardje van de stad.

Restaurant tips:

Omar Duwur Restaurant, Jl Mondorakan 252, T(0274)374 952

In een 150 jaar oud huis, met groot terras aan achterzijde, in Kota Gede. Staat bekend als één van Yogyakarta's beste restaurants. (hoofdgerecht tussen 35.000-125.000)

Op loopafstand van het hotel zijn drukbezochte restaurants:

Bladok, Jl. Sosrowijayan 76, (0274) 56 04 52. Smakelijke westerse gerechten.

Bedhot Resto, Gang II. Kunst aan de muur en zowel Indonesisch als westers eten.

Dag 10: Zaterdag 28 april – Affandi museum, Prambanan tempelcomplex en Kali Code Walk

Een erg leuke dag vandaag. We bezoeken eerst het **Affandi museum**. Affandi is één van de belangrijkste artiesten van Indonesië en hij woonde en werkte in het huis dat nu het Affandi museum is. Het huis heeft wel wat Gaudi-achtigs, en is vol met zijn schilderijen en persoonlijke bezittingen.

Hierna rijden we door naar het **grootste hindoeïstische tempelcomplex van Java, Prambanan**, gebouwd in de **achtste tot de tiende eeuw**. De boeddhistische Sailendra dynastie heersten in het zuiden van Java, en de hindoeïstische Sanjaya dynastie in het noorden. Naar verluidt is het dankzij het huwelijk tussen de boeddhistische Sailendra prinses Pramodhavardhani en de hindoeïstische Sanjaya prins Rakai Pikatan dat dit Unesco erfgoed een bijzondere mix in architectuur van beiden geloofsrichtingen bevat. Na ongeveer 2 eeuwen werd de Prambanan vlakte door de Hindu koningen verlaten, voor Oost-Java. In het midden van de 16-de eeuw bracht een grote aardbeving vele tempels van Prambanan ten val. Ook onlangs, in 2006, heeft Prambanan veel schade opgelopen van aardbevingen. Een deel is dan ook afgezet voor reconstructie. Echter naast de 3 belangrijkste tempels is het ook interessant om door de brokstukken van de naar verluidt 200 gevallen tempels te lopen. Sommige hebben zelfs Kamasutra reliëfs!

In de namiddag wandeling (15.00-19.00) langs de rivier ‘**Kali Code**’ waarbij we zien hoe Indonesische mensen leven, werken en hun vrije tijd besteden. Rond deze tijd komen de meeste mensen thuis van hun werk. Na een frisse ‘mandi’ willen ze kletsen met de burens, spelen de kinderen, een snackje eten, wassen en koken. Dit is het gezelligste moment van de dag!

Restaurant tip:

Via Via, Jl Prawirodaman I no 30. (0274) 38 65 57. Gezellige sfeer, zeer populair (reserveren met 10 personen!)

Dansvoorstelling: op eigen gelegenheid, voor wie belangstelling en nog puf heeft.

De Ramayana voorstelling in Prambanan is nog niet open in april. De voorstelling bij Puriwisata (Jl. Brigjen Katamso) is dagelijks en als het niet regent in het open lucht theater. Dit is ons inziens het leukste alternatief voor ca €18 euro pp (contract prijs) zonder diner.

Dag 11: Zondag 29 april - Vlucht naar Medan, Sumatra en transfer naar Bukit Lawang

Afscheid van jullie Centraal Java gidsen en chauffeur.

Vluchtnummer JT 565 vertrek Yogyakarta 7.50 hrs / aankomst Jakarta 9.00 hrs

Vluchtnummer JT 204 vertrek Jakarta 11.00 hrs / aankomst Medan 13.20 hrs

Arina blijft op Java.

In Medan voegt Gottfried zich bij de groep. Bij de uitgang na de douane zal de gids met een bordje op jullie wachten.

Na de binnenlandse vlucht van Yogyakarta naar Medan staat op het vliegveld wederom een auto met chauffeur en een nieuwe vrouwelijke gids klaar om ons naar **Bukit Lawang te brengen, circa 3 uur** rijden. Het laatste stuk van de weg is niet erg goed onderhouden, een beetje hobbelen dus! Een bezoek aan Sumatra zou niet compleet zijn zonder een bezoek aan het beroemde Gunung Leuser Nationaal Park. Dit is **één van de slechts twee plaatsen ter wereld waar nog Orang Oetans** te vinden zijn, de andere plaats is in Kalimantan. In Bukit Lawang bereik je de Eco Lodge via een lange hangbrug over de rivier, een geweldige entree! (Tip: neem liever een makkelijk draagbare koffer/rugzak mee.

Heb je een zware koffer, dan is er vast een lokale persoon die het voor 1 of 2 euro op zijn schouder of hoofd zet.) Met een beetje geluk zie je al een nieuwsgierig aapje op het terrein (mn het restaurant).

We overnachten in de **Eco Lodge aan rand van Gunung Leuser Nationaal Park**. Niet luxe zoals de historische hotels op Java, door de ligging in het Nationaal Park een eenvoudige, maar tegelijkertijd bijzondere accommodatie. Reken op een koude douche, maar bij deze luchtvochtigheid is dat niet erg.

Dag 12: Maandag 30 april - Orang Oetans en kindertehuis.

Het meest aan te raden is om om 6 uur, wanneer het nog koel is, te wandelen, met de meeste kans om orang-oetans te zien. Mocht dat niet lukken alsnog naar de voedingsplatforms. Of alternatief om 8:30/9:00 naar het opvangcentrum en daarna wandelen. In het Orang-oetan opvangcentrum/voedingsplatforms zien hoe zwangere en zogende vrouwtjesapen een aanvulling op hun dieet komen halen. Met een 'jungle' gids maak je een **jungle trek** door het Gunung Leuser Nationaal Park om **oog in oog met een Orang-oetan** te staan.

Tip: Het is verstandig om **dichte schoenen met goed profiel** aan te trekken en in verband met eventuele bloedzuigers is een lange broek met de pijpen in je sokken gestopt ook een goed idee.

's Middag wandelen jullie naar een **kindertehuis** (30-45 minuten schat ik over vlak terrein, kan na regen hier en daar modderig zijn). Dit 'familiehuis' zoals de kinderen het zelf noemen, wordt gerund door een Nederlands-Indonesisch echtpaar. Saskia maakt een lunch voor jullie klaar, de opbrengst gaat naar het project. Net als vroeger, zijn rubberplantages een belangrijke inkomstenbron. Saskia onderzoekt of jullie morgen een rubberplantage in de buurt kunnen bezoeken en of zij nog afstammelingen van Chinese koelies kan vinden.

Mocht iemand een donatie willen geven voor het kindertehuis, dan kan dit heel concreet door het kopen van een rubberboom voor de rubberplantage. (1 rubberboom kost €12,50.) Middels de aankoop van rubberplantages voorziet het kindertehuis zichzelf van een inkomensstroom. Het kindertehuis streeft er naar zelfvoorzienend op de lange termijn te zijn.

Heb je nog zin, dan kun je nog verder lopen naar de vleermuisgrotten. Hier moet je met laddertjes over de rotsen klimmen en een zaklamp komt ook van pas. Vaak zijn er ook lokale jongens die wat bij verdienen door je te begeleiden (ook lampen).

We overnachting wederom in de Ecolodge in Bukit Lawang.

Dag 13: 1 mei - Naar Medan, Chinese koelies, en ontmoeting bevrijde meisjes via Apik.

's Ochtends rijden we terug van Bukit Lawang naar Medan (ca 3 uur). Nav het **boek Rubber** en het verhaal over de **Chinese koelies** die feitelijk als slaven op rubberplantages werkten, wordt er onderweg een stop gemaakt bij een rubberplantage.

Saskia van het kindertehuis bekijkt of we bij haar in de buurt een rubberplantage kunnen bezoeken en een gesprek met een afstammeling van een Chinese koelie kunnen hebben. Het zou ontzettend leuk zijn als jullie haar voor haar moeite een steuntje in de rug kunnen geven d.m.v. doneren van een rubberboom.

Rubber is het debuut van de **schrijfster Madelon Székely-Lulofs** (1899-1958) dat bij verschijnen in 1931 sensatie verwekte en vele drukken beleefde. Van 1918 tot 1930 woonde zij als plantersvrouw in Deli (Oost-Sumatra), centrum van rubber- en tabakscultures. Het was een harde, materialistische, onversneden koloniale maatschappij waar tienduizenden contractkoelies voor een schijntje werkten onder leiding van Europees hoger personeel, dat in de hoogconjunctuur van de jaren twintig

fabelachtige inkomens verdiende. De auteur geeft een indringende beschrijving van het zware, saaie planterswerk, de obsessie met geld en, toen de winsten maar stegen, de roes van materiële overvloed, drank en vrouwen, die pas door de crisis van 1929 werd ontuchtend. (Bron: Biblion)

's Middags heeft Nur geregeld dat we op bezoek kunnen bij een **opvang voor meisjes** die bevrijd zijn uit **hedendaagse slavenij**. **APIK** komt voor deze meisjes op. We hebben Apik gevraagd een goede invulling aan deze ontmoeting te geven.

Restaurant tips:

Rumah Makan Famili, Jl Sisingamangaraja 31

Door lokals drukbezocht restaurant. Goede plek om de Masakan Padang (de Sumatraanse keuken die over heel Indonesië is verspreid) uit te proberen. Bij een Masakan Padang worden 's ochtends en gedurende de dag grote schalen eten voorbereid. Je krijgt rijst, groente (sayur), saus, evt sambal (heet!), en dan wijs je aan wat je er verder nog bij wilt en dat reken je af.

Chinees Restoran Ria, Jl Letjend Haryono MT 11-15 (vroeger Rex theater)

Wanneer de gegoede locals of Chinese zakenlui of familie op chic gaan, gaan ze hier heen. Grote ronde tafels in een historisch gebouw, met vlees, vis, eend, kreeft, alles op het menu. Wel even naar de dagprijzen vragen.

Merdeka Walk, Lapangan Merdeka

Een aaneenschakeling van zaakjes en restaurantjes in het hart van het oude centrum, waar de locals graag flaneren. Ook leuk om nog even iets te gaan drinken.

Corner Café Raya, hoek van Jl Sisingamangaraja / Sipiso-Piso

Het bekendste reizigersrestaurant, voor als je toe bent aan iets anders of een biertje. Om de hoek van de grote moskee.

Dag 14: Woensdag 2 mei - Stadstour Medan

Vandaag laat de gids jullie de stad zien. Zoals de **grote moskee** en het **Maimoon Paleis**, gebouwd door de sultan van Deli in 1888. Maar er zijn veel gebouwen uit de hoogtijdagen van de rubber- en tabak plantages bewaard gebleven. Jacobs noemde Medan 'zo'n aardig Hollandsch stadje'. Er is dan ook nog veel Nederlands architectuur te zien in Medan. Hoe gaan de Indonesiërs van nu met dit koloniale erfgoed om?

Ook zal er een stop gemaakt worden bij het voormalige gebouw van de **HVA, Handels Vereniging Amsterdam**. Hier kwam de familie van Mineke. Inmiddels is dit bank Agro en is open voor publiek (sluit om 15 uur).

Lunch suggestie: Tiptop, een restaurant wat nauwelijks is veranderd sinds de tijd van de planters.

Na de lunch naar het **Tjon a Fie museumhuis (1860)**, tegenover Tiptop. Tjon A Fie was een beroemde Chinese handelaar uit die tijd. In Tjong A Fie Maison hopen we dat op speciaal verzoek een kleindochter van Meneer Tjong kan rondleiden.

Jacobs: Een van de eerste dagen bracht men ons in aanraking met de vrouw en dochter van den Chinees-majoor, die ons allervriendelijkst op een morgenbezoek ontving. Wij vonden vooral in de moeder eene vooruitstrevende vrouw, die goed Hollandsch spreekt en zich voor verschillende zaken interesseert.

Diner: 's Avonds bieden we jullie graag een **afscheidsdiner aan bij de familie van de gids thuis!**
Selamat Makan!

Dag 15: Donderdag 3 mei – Vrije dag en terugvlucht

De lang verlangde vrije dag!

Tips: Op Jl. Ahmed Yani (no 56, 62, 68) bevinden zich **antiek en curiosa zaakjes**. Een andere favoriete tijdsbesteding van de locals is naar de luxe **shoppingmalls** gaan. Sun Plaza (hoek Jl Ainul Arifin/Diponegoro) bijvoorbeeld is één van de exclusiefste shoppingmalls, wat een contrast. Een **wandeling door de wijk Polonia** is door de vele koloniale huizen ook de moeite waard. Maar het zwembad bij het hotel is wellicht ook de moeite waard!

Vanuit Medan vliegt de groep terug naar Amsterdam.

Vluchtnummer SQ 5237 vertrek om 20:35 uit Medan. Minimaal 2 uur van te voren inchecken.

Aankomst Singapore om 23:00, direct opnieuw boarden want om 23:55 vliegen jullie met vlucht SQ 324 door naar Amsterdam.

Dag 16: Vrijdag 4 mei - Aankomst in Amsterdam

Terugkeer op Schiphol in de vroege morgen (aankomst 7:10).

We hopen dat jullie een interessante én gezellige reis hebben gehad!

We zouden het heel leuk vinden nog eens te horen hoe jullie het hebben gehad.

(paulien@footprinttravel.nl)

Selamat jalan!

De organisatie van de Aletta Jacobs 2012 Reis:

Dineke Stam, Intercultural museum and heritage projects, lid van Cultuur & Co, www.imhp.eu

Paulien van der Geest, Footprint Travel www.footprinttravel.nl